

İMÂM MUHAMMED'İN MEDİNE EHLİNE YÖNELTİĞİ ELEŞTİRİLER HAKKINDA BİR İNCELEME

Hasan KÜÇÜKOSMAN

Diyaret İşleri Başkanlığı, kucukosmanhasan@gmail.com ,
<https://orcid.org/0000-0002-2384-5650>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 01/03/2023, **Accepted / Kabul Tarihi:** 04/05/2023

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1258423>

Bu çalışma yazarın Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 05.07.2022 tarihinde Enbiya Yıldırım danışmanlığında tamamlamış olduğu Hanefi Mezhebi Kurucu İmamlarının Ehli Hadise Yaklaşımı isimli doktora tezinden üretilmiştir.

İmâm Muhammed'in Medine Ehline Yönelttiği Eleştiriler Hakkında Bir İnceleme

Öz

Hız. Peygamber'in vefatıyla beraber nasları anlama noktasında sahabe arasında iki anlayış etkili olmuştur. Bu anlayış farkı zamanla iki düşüncenin oluşmasını sağlamıştır; Ehl-i hadîs ve Ehl-i re'y. Bu iki grubun içerisine kimlerin girdiği ve yöntemlerinin ne olduğu günümüzde dahi tartışılmaya devam etmektedir. Zira kendileri etkileşim içerisinde bulunmakla beraber birbirlerine çeşitli ithamlar da yönelmişlerdir. Bu bağlamda Hadis ehlinin Ebû Hanîfe ve talebelerine yönelik eleştirileri tarih boyunca daha fazla olmuştur. Hadis ehlinin eleştirilerinde haksız olduğu zikredilmesine rağmen Hanefilerin için benzer çalışmalara pek rastlanmamaktadır. Re'y ve hadis ehlinin etkileşiminde en etkili olan şahsiyetlerinden birisi olan İmâm Muhammed, Medinelileri eleştirme adına eser ortaya koymuştur. Bu çalışmasında döneminin tartışması olarak rivâyetlerle amel etme konusunda kendilerinin hadis merkezli hareket ettiğini ifade eden İmâm Muhammed, Medinelileri bazı meselelerde re'ye başvurmakla ve hadisleri terk etmekle suçlamıştır. Bu konuda doğru bir tespit yapmak için Medinelilerin görüşleri sadece İmâm Muhammed'in ya da Hanefilerin eserleri üzerinden değil kendi kaynaklarından araştırılmalıdır. Zira bizim örnek olarak ele aldığımız belli meselelerde İmâm Muhammed'in yönettği eleştirilerinde haklı olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Medine, Re'y, İmâm Muhammed, Kûfe.

A Review On İmâm Muhammed's Criticism On The People Of Medina

Abstract

With the death of the Prophet, two understandings were effective among the Companions at the point of understanding the texts. This difference in understanding led to the formation of two ideas over time; Ahl al-hadîth and Ahl al-ra'y. Who falls into these two groups and what their methods are continues to be discussed even today. Because, although they were in interaction, they also directed various accusations to each other. In this context, the criticism of the people of Hadith towards Abu Hanifah and his students has been more throughout history. Although it is mentioned that the people of hadith are unfair in their criticism, there are not many similar studies for Hanafis. İmâm Muhammad, one of the most influential personalities in the interaction of ray and people of hadith, produced works to criticize the people of Madinah. In this work, İmâm Muhammad, who stated that they acted on the basis of hadith in terms of acting on the narrations as the discussion of his period, accused the people of Madinah of resorting to ra in some matters and abandoning hadiths. In order to make a correct determination on this subject, the views of the people of Madinah should be researched from their own sources, not only from the works of İmâm Muhammad or Hanafis. Because it has been seen that İmâm Muhammad was not justified in his criticisms on certain issues that we took as examples.

Keywords: Hadîth, Medîna, Ra'y, İmâm Muhammed, Kufa.

Giriş

İslâmî ilimlerin sistemleşip yerleşmesinde hicrî ikinci asır son derece önemlidir. Kurucu İmamların yaşadığı ve ilimlerin tasnif edildiği bu dönem günümüze kadar gelen belli tartışmaların temelini atıldığı dönemdir. Bu noktada İslâm dünyasında Hicaz, Irak, Suriye ve Mısır şehirleri öne çıkmıştır.¹ Bunlar içerisinde de özellikle Kûfe ile Medine arasında devamlı bir çekişme mevcuttur.² Bu bağlamda Ebû Hanîfe'nin usûl veya furûa dair bir eseri günümüze ulaşmamışken idarî görevlerden uzak durarak hayatını telife vakfeden İmâm Muhammed'in *el-Hucce 'alâ ehli'l-Medîne'si alandaki önemini korumaktadır. İmâm Muhammed, Medinelilerle olan ilmî tartışmaları sonucu Iraklıların re'yi düşüncesini savunmak amacıyla eserini ortaya koymuştur.*³ Her ne kadar İmâm Muhammed itirazda bulunduğu konularda Medinelilerin kendi düşüncelerini ortaya koysa da onlara nispet ettiği görüşlerin doğruluğu tartışmalıdır. Genel olarak İmâm Mâlik'in görüşleri ele alınmış olsa da İmâm Muhammed, Medineliler ile İmâm Mâlik'i ayrı ayrı zikretmiştir.⁴ Dolayısıyla belli konularda İmâm Mâlik'in Medinelilerle aynı düşünmemesi de ihtimal dahilindedir. Bu sebeple iddia ve ithamların İmâm Mâlik ve ashâbının kaynakları üzerinden değerlendirilmesi gereklidir. Bundan dolayı çalışmamızda öncelikli olarak İmâm Muhammed'in, Medinelileri ve İmâm Mâlik'i kendi naklettikleri rivâyetlere uymama konusunda ele aldığı meseleleri inceleyeceğiz. Çalışmanın sınırı sebebiyle özellikle İmâm Muhammed'in *fakihiniz ya da hocanız (sâhibukum) diyerek İmâm Mâlik'e atıfta bulunduğu konuları incelemekle yetineceğiz. Bu konuda ele alınan meselelerin ilk kaynaklarda ne şekilde geçtiği, Mâlikî fıkında nasıl değerlendirildiği çalışmamızın mihverini teşkil etmektedir. Bu bağlamda Mâlikî fık kaynaklarıyla beraber İmâm Mâlik'in Muvatta'unun şerhleri öncelikle inceleme alanımıza girmektedir. Konu ile ilgili tek yönlü çalışmaların yapılmış olması karşılıklı bir incelemenin gerekliliğini ortaya koymaktadır ki bu yönde yapılacak çalışmalar alanı daha iyi anlamamıza olanak sağlayacaktır.*⁵

Araştırmamıza benzer olarak ülkemizde belli çalışmalar yapılmıştır. Özellikle yüksek lisans düzeyinde İmâm Muhammed'in eseri ibadet bölümlerinde incelenmiş ve Mâlikî mezhebinin görüşleri açısından değerlendirilmiştir.⁶ Ancak belirtilen çalışmada meseleler derinlemesine incelenmemiştir. İmâm Muhammed'in Medineliler hakkındaki görüşlerinin Mâlikî fık kaynaklarında olup olmadığına bakılarak bir oranlama yapılmıştır. İmâm Muhammed'in, Medineliler hakkında naklettiği görüşlerinde isabet ettiği ortaya koyulmuştur. Bizim çalışmamız ise mezkûr görüşlerin ilgili kaynaklarda sübutunu araştırmaktan ziyade özellikle usul konularında dile getirilen itirazları değerlendirmek olacaktır. Zira İmâm Muhammed, Medinelileri rivâyetlere aykırı hareket etmekle itham etmiştir. Amacımız tamamıyla bir değerlendirme yapmak değil bunun yerine özellikle *fakihiniz denilerek dikkat çekilen yerler ele alınarak bir incelemede bulunmaktadır. Konu ile ilgili fikir vermesi ve makale formatının sınırlı olması açısından böyle bir tahdide ihtiyaç duyulmuştur.*

1. Medine Ameline ve İmâm Mâlik'e Yöneltilen Eleştiriler

Hz. Peygamber'in teşrî sürecinin içerisinde bulunması sebebiyle sünnet yurdu olarak kabul edilen Medine şehrinin diğer İslâm beldelerinden üstün bir yönü vardır. Bu meziyet herkes tarafından kabul edilmekle kalmamış özellikle Medineli âlimler rivâyetlerin farklılaştığı ya da anlam bakımından zâhir anlamın dışına çıkıldığı durumlarda bu şehrin amelini kıstas olarak kabul etmişlerdir.⁷ Hatta amel olgusu rivâyetin de önüne geçebilmiş ve Medine ameline muhalif âhâd haberler kabul edilmemiştir.

1 Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, Şerhu *Siyeri'l-Kebîr* (Kâhire: Şeriketü's-Şarkıyyât, 1971), 230; Ahmed Emîn b. İbrâhîm et-Tabbâh, *Duha'l-İslâm* (Kâhire: Müessesetü'l-Hindâvî, 2012), 272-276; Ahmed Hassan, İslam Hukukunun Doğuşu ve Gelişimi, çev. Ali Hakan Çavuşoğlu-Hüseyin Esen (İstanbul: İz Yayıncılık, 1999), 45.

2 Mehmet Özşenel, *İlk dönem Hadis-Re'yi tartışmaları Şeybânî Örneği*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 110-126

3 Bu hususta bk. Ramazan Doğanay, "Bir Fakih Olarak Şeybânî'nin Hadisçiliği: el-Hucce 'alâ ehli'l-Medîne Adlı Eseri Özeline". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 31 / 2 (Aralık 2022): 463-492.

4 İmâm Şâfiî hocası İmâm Muhammed'i yalnızca İmâm Mâlik'i eleştirdiği hâlde ithamların Medinelilerin tamamına yöneltilmesi sebebiyle tenkit etmektedir. Ancak bu durum bir genellemeden ibaret olsa gerekir. Zira İmâm Muhammed başka Medineli fâkihleri de eleştirmiştir. Abdulazîz b. Ebî Hâzim Seleme bunlardan birisidir. Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî, *el-Hucce 'alâ ehli'l-Medîne*, thk. Mehdi Hasen Keylânî, (Beirut: Âlemü'l-Kütüb, 1983), 1/23.

5 Şeybânî'nin hadisçiliği hakkında bk. Mehmet Özşenel, *İlk Dönem Hadis-Rey Tartışmaları Şeybânî Örneği*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015); Sami Şahin, *Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999); Ramazan Doğanay, "Hadise Yaklaşımları Açısından Şeybânî'nin Ebû Hanîfe'ye Muhalefetinin Değerlendirilmesi: el-Asl Özeline", *Dergiyant* 10/2 (Kasım 2022): 490-513; Tunahan Erdoğan, İsmail Karagözoğlu, "İmam Muhammed Eş-Şeybânî'nin Hadisçiliği ve El-Âsâr İsimli Eserinin Önemi". Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3 / 1 (Haziran 2022): 56-77.

6 Şehadet Sena Bayır, *Muhammed eş-Şeybânî'nin el-Hucce Adlı Eserinde Maliki Mezhebine Atfedilen Görüşlerin Tahkiki (İbadetler Bölümü Örneği)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

7 Halit Özkan, *Hicri İlk İki Asırda Farklı Şehirlerde Amel Telakkisi Oluşumunda Sünnet ve Hadisin Yeri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006).

İmâm Mâlik eserinde pek çok yerde re'ye başvurduğunu ancak bunların kendisinden önce gelen ulemaya ait olduğunu söylemiştir. Kullandığı farklı terimlerle neyi kastettiği hâlâ tartışmalı olsa da genel olarak *sünnet*, *emr* ve *amel kavramları üzerinde yoğunlaşmıştır*. Eserinde kullandığı *el-Emru'l-müctemâ' aleyhi*, *el-Emru indenâ*, *el-Emru bi beledinâ* gibi ifadelerle *selefe ittibâyı esas aldığı* belirtmiştir. Buna göre *el-Emru'l-müctemâ' aleyhi* ifadesiyle *ilim ve fıkah ehlinin ihtilaf etmediği meseleleri ifade etmiştir*. *el-Emru indenâ* ifadesi ise insanların bu şekilde *amel edip ahkâmın böylece yerleşip âlim ya da cahil herkesin bu şekilde bildiği meseleler için kullanılmıştır*. *el-Emru bi beledinâ* ise Medine'de bazı âlimlerin *amel ettiği ve İmâm Mâlik'in bunlar arasından seçmiş olduğu görüşleri ifade etmektedir*.⁸ *Ahsenu mâ semi'tu*, *Semi'tu ba'za ehli'l-ilm*, *es-Sünnetü elletî lâ ihtilâfe fihâ*, *Madat es-sünne*, *Edraktü*, *Lem yezel*, *el-Amel* gibi tabirler de benzer şekilde kullanılmıştır. Bunların dışında kalan meselelerde yine Medine'de yaşayan âlimlerin görüşlerine dayalı olarak re'ye başvurduğunu söyleyen İmâm Mâlik mecbur kalmadıkça bu yola girmediğini belirtmiştir.⁹ Ancak Medine ameli denilen ve farklı terimlerle ifade edilen bu olgunun net bir şekilde ortaya konulmamış olması aynı bölgenin âlimleri içerisinde dahi tartışmalara sebebiyet vermiştir. Zira İmâm Mâlik *Muvatta'da sünnet ve amelin Medine'de yerleşik hâlde olduğunu bildiren ifadelerle yer vermişken*¹⁰ bu ifadelerde sünnet hükmü verilen delilin her zaman Resûlullah'ın sözü olmadığı görülmüştür. Kimi zaman sahâbe kavli ya da içtihadı kimi zaman da İmâm Mâlik'in kendi kıyas ya da içtihadı sünnetin delili olmuştur.¹¹ Dolayısıyla yerel uygulamalar sünnet ile tavsif edilmiştir. Örneğin İmâm Mâlik, rivâyetin lafzı itibariyle müşteri ve satıcının buldukları meclisi terk etmedikçe alışverişi bozma hakkının olacağını haber veren rivâyeti eserine almıştır. Ancak rivâyette kastedilen mananın bedenlen ayrılma olmadığını düşünerek rivâyetin zâhiriyle amel etmediği için İbn Ebû Zî'b (ö. 159/776) tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir.¹² İbn Ebû Zî'b Medine ameli iddiasını kabul etmemiştir. Zira Abdullah b. Ömer (ö. 73/693), Saîd b. Müseyyib (ö. 94/713) ve İmâm Zührî (ö. 124/742) gibi dönemlerinde Medine ehlinin önderleri kabul edilen kimseler meclis muhayyerliğini bedenlen ayrılma olarak kabul etmiştir.¹³ İmâm Mâlik'in görüşünde ise sadece hocası Rebîa b. Ebû Abdîrrahmân'ın (ö. 136/753) olduğu söylenmiştir.¹⁴ Aynı şekilde davalarda iki şahit yerine bir şahit ve yeminin geçerli olup olmaması, ganimette atlıya ne kadar pay verileceği, yağmur duasında bir namazın olup olmaması gibi konularda Medine'de cari olan uygulamalara itiraz edilmiştir. Sonuç olarak İmâm Mâlik'in amel iddiası son derece tartışmalı olup yerel unsurlar içerdiği söylenmiştir. Bu sebeple İmâm Mâlik'in, içerisinde şüphe barındıran delillerle sahih rivâyetleri iptal ya da te'vil etmesi bir çeşit re'y olarak görülmüştür.¹⁵ İmâm Mâlik'in çağdaşı Leys b. Sa'd (ö. 175/791); "Mâlik'in re'yi ile hüküm verdiği yetmiş mesele gördüm. Bunların tamamı sünnete aykırıydı." demiştir.¹⁶ Yine onun İmâm Mâlik'e şöyle itiraz ettiği nakledilmiştir; "Biliyorum ki Medine'de bununla hüküm verilmektedir. Hâlbuki ne Şam ve Humus'ta, ne Mısır'da, ne de Irak'ta Peygamberin ashâbı bununla hüküm vermiştir. Hulefâ-i Râşîdîn: Ebû Bekir, Ömer, Osmân ve Ali de, onlara, buna göre hüküm verilmesini yazmamıştır."¹⁷

Medine ameli olgusunun yöresel bir uygulama olduğunu Medine dışında yaşayan âlimler de dile getirmiştir. Ayrıca benzer iddia diğer şehir âlimlerinin icmâ iddiasında da görülmüştür. Ebû Hanîfe de Hz. Peygamber ve sahâbeye uyulması gerektiğini belirtirken o günden bu yana süregelen amel olgusunun önemini ortaya koymuştur. Bununla birlikte Medine şehri gibi diğer beldelerin de aynı öneme haiz olduğunu ifade etmiştir. Ebû Hanîfe, Osman el-Betti'ye (ö. 143/760) yazdığı mektupta şöyle söylemiştir; "Aslolan, Kur'an-ı Kerim'in getirdiği ve Hz. Peygamber'in davet ettiği, insanlar arasında tefrika ortaya çıktığı devreye kadar, Hz. Peygamber'in ashâbının yapmakta devam edegeldikleri şeylerdir. Bundan başkası ile amel edenler bid'atçı ve kendiliklerinden ihdas edicilerdir."¹⁸

8 Konu hakkında değerlendirmeler için bk. Özkan, *Amel Telakkisi Oluşumunda Sünnet ve Hadisin Yeri*, 176-188.

9 Ebû'l-Vefâ (Ebû İshâk) Burhânüddîn İbrâhîm b. Ali b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb fi ma'rifeti a'yâni 'ulemâ'i'l-mezheb*, nşr. Muhammed el-Ahmedî Ebu'n-Nür (Kâhire: Mektebetü Dâri't-Türâs, 1972), 1/120.

10 Mehmet Emin Özafşar, *Hadisi Yeniden Düşünmek – Fıkhi Hadisler Bağlamında Bir İnceleme* (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 67-87.

11 Benzer durum İmâm Mâlik'in öncesinde de görülmüştür. Parmakların diyeti konusunda Rebîa b. Abdîrrahmân, Saîd b. Müseyyib'e soru sorduğunda Saîd bu durumun sünnet olduğunu söylemiştir. Hâlbuki bu görüş Hz. Peygamber'e değil sahâbeden Zeyd b. Sâbit'e aittir. Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, Şerhu *Meâni'l-Âsâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr-Muhammed Seyyid Câd (Medine: Alemü'l-Küttüb, 1994), 1/257.

12 İbn Ebû Zî'b, İmâm Mâlik hakkında: "Kendisine tevbe teklif edilmesi gerekir, tevbe etmezse boynunu vururum." demiştir. Bu rivâyeti nakleden Ahmed b. Hanbel, İbn Ebû Zî'b'e hak vericesine onun İmâm Mâlik'ten daha takvalı ve hakka bağlı olduğunu söylemiştir. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*, thk. Beşşâr Avvâd (b.y.: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 2003), 4/203.

13 Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Ali b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî, *el-İ'lâm bi fevâidi Umdeti'l-Ahkâm*, thk. Abdülazîz b. Ahmed (Suud: Dârü'l-Âsime, 1997), 7/15.

14 Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Murî en-Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzebe* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts), 9/186-187.

15 Detaylı bilgi için bk. Özşenel, *Hadis-Re'y tartışmaları 181-190*.

16 Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdülber en-Nemerî, *Câmiu beyâni'l-ilm ve fadlih*, thk. Ebû'l-İşbal ez-Züheyrî (Suud: Dârü İbnü'l-Cevzî, 1994), 2/1080.

17 Muhammed Yusuf Musa, "İmâm Mâlik ile Leys b. Sa'd Arasındaki İhtilaf ve Yazışma", çev. Abdulkâdir Şener, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/1 (1968), 136.

18 Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh, *Risâletü Ebî Hanîfe ilâ Osmân el-Betti' âlimi ehli'l-Basrâ* (İmâm-ı A'zam'ın Beş Eseri içinde),

Ebû Yûsuf ise süvari olarak ya da atsız bir şekilde cihad edenlere ganimetten verilecek hisse konusunda ümmetin ortak görüşü olduğunu belirten İmâm Evzâî'yi şöyle tenkit etmiştir: “Ne abdesti ne teşehhüdü ne de usûlü'l-fikhî güzel uygulayan Şâm'ın ileri gelenlerinden bir emir bunu yapmış, Evzâî de ‘sünnet bu yönde gelmiştir’ demiştir”¹⁹

Rivâyette zikredildiği üzere Ebû Yûsuf, belli bir meselede sünnetin sabit olduğunu bildiren hadis ehlinin ilimde otorite olmayan kimselere dayandığını bildirmektedir. Ayrıca hadis ehlinin sünneti kendi yerleşik uygulamaları olarak gördüklerini de şöyle diyerek eleştirmiştir: “Hicazlılar, bir konuda hüküm veriyorlar ve kendilerine neye dayanarak böyle karar verdikleri sorulunca da ‘sünnet böyle gelmiştir’ diyorlar. Herhalde bu sünnet dedikleri şey, çarşı bekçisinin veya herhangi bir hususta bulunan görevlinin uygulamasına dayanmaktadır.”²⁰

Ebû Yûsuf eleştirisini özellikle Medine ehlinin amelini delil kabul eden İmâm Mâlik ve ashâbına yapmıştır. Zira Hanefilerde olduğu gibi İmâm Mâlik de rivâyetlere muhalefet etmesini konunun icmâya aykırı olmasıyla açıklamıştır. Misal olarak Hac sûresinde bir tane secde ayeti olduğunu ve konu hakkında icmânın hasıl olduğunu söyleyen İmâm Mâlik, Hz. Ömer ve oğlu İbn Ömer'in uygulamasının farklı olduğunu ifade eder. Benzer örneklerden anlaşılacağı üzere Medinelilerin icmâ iddiası İslâm aleminin tamamını kapsamamaktadır.²¹ Buna karşılık olarak Hanefiler de icmâ iddiasında bulunurken her zaman ümmetin tamamını kastetmemiştir. Kimi zaman yalnızca buldukları şehrin âlimleri ele alınarak delil getirilirken en azından *Medine ameli kavramının yegâne olmadığını ortaya koymuşlardır*.²²

*Amel-i ehli Medine olarak sistemleştirilen olgu Hanefilerde ma'rûf-meşhur sünnete benzemektedir.*²³ Bu anlamda fakihlerin amellerini dikkate alarak itirazlar eden Medinelilerin Hanefilerle amel kavramı üzerinden ortak hareket ettikleri anlaşılmaktadır.²⁴ İmâm Şâfiî ise bu noktada amel olgusunun Hz. Peygamberden nakledilen rivâyetlere alternatif olamayacağını belirterek bir çeşit arz olan bu yöntemleri eleştirmiştir. Öyle ki kendisinin “Muttasil senedle Resûlullah'tan gelen hadislerle amel etmek farzdır” sözü nakledilmiştir.²⁵

İmâm Mâlik'ten âhâd haberlerin kıyas karşısındaki durumu konusunda farklı rivâyetler nakledilmiştir. Bu sebeple mezhep içerisinde İmâm Mâlik'in sahih kıyası habere takdim ettiği iddia edilmiştir. Ayrıca bu görüşün İmâm Mâlik'e değil mezhebin önde gelen âlimlerine ait olduğu da söylenmiştir. Ancak mezhep içinde daha baskın olan görüş haberin kıyasa takdim edileceği yönündedir. Bununla beraber benzer itirazlar diğer mezhep âlimlerinden de yapılmıştır. Hanefî usulcüsü Debûsî'nin (ö. 430/1038) itirazları dikkat çekicidir. Bu konuda bazı örnekler veren Debûsî, İmâm Mâlik'in aksine ashâbının haberle amel ettiğini ortaya koymuştur. Ancak bütün bunlar İmâm Mâlik ve ashâbının da Hanefiler gibi fikhî meselelerde derinleşmesi sebebiyledir. İbnü'l-Kâsım (ö. 191/806) hocası hakkında, “Bir konuda on yıldan fazladır düşünmekteyim; hâlâ kesin bir görüşe varamadım” dediğini nakletmiştir²⁶ ki bu durum da İmâm Mâlik ve ashâbının batıl anlamda re'ye başvurmadığını göstermektedir. Zira İmâm Mâlik ve ashâbını dirayet yönleri sebebiyle Ehl-i re'y içerisinde görenler olmuştur.²⁷

2. İmâm Muhammed'in Medine Ehline Yönelik Eleştirisi

İmâm Muhammed *el-Hucce 'alâ ehli'l-Medine adlı eserini bizâtihi Medine ehline karşı kendilerinin hadislerle amel ettiklerini göstermek adına kaleme almıştır. Bu konuda Medine ehlini yakından tanıyan İmâm Muhammed, hocası İmâm Mâlik'ten Muvatta'ı sema ederken aynı zamanda Medine ehlinin diğer âlimlerinden istifade etmiştir.*²⁸ Kendilerine *ashâb-ı âsâr denildiğini ifade ettiği Medine ehlinin hadislere aykırı davrandığını iddia eden İmâm Muhammed*

çev. Mustafa Öz, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2017), 60.

19 Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî, *er-Red' alâ Siyeri'l-Evzâî*, thk. Ebû'l-Vefâ el-Afgânî (Haydarâbâd: Lecnetü İh-yâi'l-Meârif en-Nu'mâniyye, 1357/1938), 21.

20 Ebû Yûsuf, *er-Red'*, 11.

21 Ahmed Emîn, *Duha'l-İslâm*, 559; Özkan, *Amel Telakkisi Oluşumunda Sünnet ve Hadisin Yeri*, 26-47.

22 İmâm Muhammed'in, İmâm Mâlik'in kullandığı terimlere benzer olarak aktardığı bölümler için bk. Özkan, *Amel Telakkisi Oluşumunda Sünnet ve Hadisin Yeri*, 225-230.

23 Özkan, *Amel Telakkisi Oluşumunda Sünnet ve Hadisin Yeri*, 233-234.

24 Diğer İslâm beldelerinde de bir amel anlayışının mevcudiyeti hakkında bk. Özkan, *Amel Telakkisi Oluşumunda Sünnet ve Hadisin Yeri*, 189-247; Bekir Özüdoğru, *Rivâyetlerin Hz. Peygamber'e Aidiyetini Tespitte Amel Olgusu* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 100-102.

25 Mustafa es-Sibâî, *es-Sünnetü ve mekânâtühâ fi teşri'l-İslâmî* (b.y.: Dârü'l-Varrâk, ts), 479.

26 Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik li-ma'rifeti a'lâmi mezhebi Mâlik* (Mağrib: y.y., 1965), 1/144

27 Ebû'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm b. Muhammed Emînilhâ es-Sihâlevî el-Leknevî, *er-Ref' ve 'l-tekmîl fi'l-cerh ve 'l-ta'dîl*, thk. Abdulfettâh Ebû Gudde (Kâhire: Dârü'l-İslâm, 2000), 69-79.

28 Özşenel, *Hadis-Re'y tartışmaları 173; Doğanay, Bir Fakîh Olarak Şeybânî'nin Hadisçiliği*, 467.

bu kimseler hakkında ağır ifadeler yer vermektedir. Konu hakkındaki meşhur hadisi,²⁹ fıkhı³⁰, neshi³¹, fukahânın amelini bilmemek³² gibi farklı gerekçeler göstererek kendilerini eleştirmiştir. Ancak Medinelilerin hangi esaslara dayanarak hüküm verdikleri konusunda açıklama yapmamıştır. İmâm Muhammed'in eleştirilerinden de anlaşıldığı üzere Medineliler aslında bir esasa dayanmak yerine re'y ve zanla hareket etmektedirler.³³ Özellikle sünnet yurdu olan şehirlerinin amelini ön planda tutan Medinelilerin kendi naklettiği rivâyetlere aykırı amel ettiklerini iddia eden İmâm Muhammed'in bu noktalarda dili daha da sertleşmiştir. İmâm Şâfiî de İmâm Muhammed'i eleştirerek İmâm Mâlik'in şahsî görüşünün Medinelilerin tamamına isnat edildiğini söylemiştir. Zira İmâm Şâfiî, Resûlullah'ın ve ashâbının şehri olarak Medine'nin üstünlüğü olduğunu zikredince İmâm Muhammed eleştirilerinde yalnızca Mâlik b. Enes'i kastettiğini söylemiştir. Dolayısıyla İmâm Şâfiî eserin isminin sorunlu olduğunu dile getirmiştir.³⁴ Ayrıca İmâm Şâfiî de Mısır'a gidince İmâm Mâlik'i benzer şekilde eleştirmiştir. Önceleri kendisinin on altı rivâyeti haricinde hadisle amel ettiğini düşünen İmâm Şâfiî ihtimal odur ki Mısır'a gidince İmâm Mâlik'in ashâbının muhtelif düşüncelerde olduğunu görmüştür. Kendisinden nakledilen şu sözü bu duruma işaret etmektedir; "Mısır'a gelince Mâlik'in on altı rivâyete aykırı amel ettiğini biliyordum. Bir de baktım Mâlik, fer' dediği yerde aslı, asıl dediği yerde fer'î terk etmiş."³⁵

İmâm Muhammed'e göre Medineliler yalnızca rivâyetlere muhalefet etmemiş kendilerinin iddia ettikleri amel olgusunda da hataya düşmüşlerdir. Bu konuda İmâm Mâlik ile birlikte Medineli diğer fakihlerin görüşlerine yer veren İmâm Muhammed amel iddiasının tutarsızlığına dikkat çekmiştir. Zira İmâm Mâlik'in söylediği icmânın kaynağı bu fakihlerin görüşlerine dayanmaktadır. Bu sebeple İmâm Muhammed Medine ehlinin fetvalarını aktarmış ve konu hakkında şöyle söylemiştir; "Eğer, 'Amel bizde bu şekildedir' sözüyle icmâ vuku bulsaydı bu rivâyetlerin nakledilmemesi gerekirdi." Bundan dolayı İmâm Muhammed Medineli fakihlerin rivâyetlerini karşıt delil olarak kullanmıştır.³⁶

İmâm Muhammed, Medinelilerin re'ye başvurduğunu belirtirken *istihsan terimini kullanmıştır. Herhangi bir asla dayanmayan şahsî görüş anlamında hadislerle aykırı olarak hüküm verdiklerini söylediği Medinelilerin görüşlerinin eser sebebiyle batıl olduğunu ifade etmiştir.*³⁷ Rivâyet olmasaydı Medinelilerin kıyasının makbul olacağını söyleyen İmâm Muhammed âsârın karşısında herkesin boyun eğeceğini belirtmiştir.³⁸

Medineliler şehrin amelini rivâyetleri kabul noktasında değerlendirirken Kûfe şehrinde amelini kendi başına yeterli olmadığı ve rivâyetle beraber olması gerektiği belirtilmiştir. Dolayısıyla amel edilmeyen rivâyetleri Medineliler makbul kabul etmediği için İmâm Şâfiî de Hanefiler gibi itiraz da bulunmuştur. Ebû Hanîfe ve talebeleri hem ders halkasında bulunan yetkin kişilerle hem de Kûfe şehrinin hadis uydurmakla bilinmesinden dolayı bir savunma refleksi göstermesiyle rivâyet-amel dengesini daha iyi sağlamıştır.³⁹

29 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/65; 2/309; 2/614.

30 Şeybânî, *el-Hucce*, 3/255

31 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/257; 2/757,768.

32 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/408.

33 Özkan, *Amel Telakkisi Oluşumunda Sünnet ve Hadisin Yeri*, 262.

34 İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *Adâbu's-Şâfiî ve menâkıbuhu* (Beyrut: Dârü'l-Kütübül'l-İlmiyye, 2003), 124.

35 Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *Tevâli'î-te'sis li-meâlî Muhammed b. İdrîs*, thk. Ebü'l-Fidâ Abdullah Kâdi (Beyrut: Dârü'l-Kütübül'l-İlmiyye, 1986), 148.

36 Şeybânî, *el-Hucce*, 2/622

37 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/272.

38 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/204.

39 Özkan, *Amel Telakkisi Oluşumunda Sünnet ve Hadisin Yeri*, 229.

3. İmâm Muhammed'in Eleştirileri Bağlamında Ele Aldığı Bazı Fıkhî Konular

3.1. Burun Kanaması

أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، حَدَّثَنَا نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ: «أَنَّه كَانَ إِذَا رَعَفَ رَجَعَهُ، فَتَوَضَّأَ وَلَمْ يَتَكَلَّمْ، ثُمَّ رَجَعَ قَبْتَى عَلَى مَا صَلَّى

İmâm Mâlik'in Nâfi'den haber verdiğine göre İbn Ömer, şöyle demiştir: “Allah Resûlü'nün (namazda) burnu kanayınca (namazdan) ayrılır, konuşmadan abdest alır ve namazını tamamlardı.”

İmâm Muhammed rivâyeti aktardıktan sonra “Bunları fakihiniz Mâlik b. Enes rivâyet ediyor. Nasıl olur da bu kadar rivâyet terk edilir. Medinelilerin kendi rivâyet ettikleri hadislerle amel etmemelerine rağmen âsâr ile amel ettiklerini iddia etmeleri ne tuhaftır!”⁴⁰ diyerek eleştiride bulunmaktadır.

İmâm Muhammed âsârı terk etmekle suçladığı İmâm Mâlik'in, naklettiği hadisle amel etmediğini söylemiştir. Rivâyetlerde burun kanamasından dolayı abdest alındığına dair haberler gelmişken kanamadan dolayı abdestin gerekmeyeceğini bildiren âsâr da mevcuttur. İmâm Mâlik her iki yönde gelen rivâyetleri bir bölümde topladıktan sonra yeni bir bab açmış ve konu hakkında nasıl amel edileceğini bildirmiştir. Hz. Ömer'in bıçakla yaralandıktan sonra abdest almadan namaz kılması ya da Saîd b. Müseyyib'in fetvası gibi âsârı da ele almıştır.⁴¹ İmâm Mâlik'in farklı rivâyetleri eserine alarak bunlardan bir bölümünü seçmesi âsârı terk etmek olarak anlaşılabilir. Zira burun kanamasından dolayı abdestin gerekmeyeceğini bildiren rivâyetlerle Hanefiler de amel etmemiştir. Ayrıca İmâm Muhammed'in Medinelilere itiraz ederken zikrettiği rivâyetin zâhiri kanamadan dolayı abdestin gerekli olacağını gösterse de konu hakkında Medineliler tarafından farklı yorumlar yapılmıştır. Örneğin rivâyetdeki sahâbî İbn Ömer'in abdest aldıktan sonra gelip kalan namazını tamamladığı yani namaza baştan başlamadığı bildirilir. Zira İmâm Mâlik'ten yapılan bir rivâyette burnunun kanadığını zannederek namazdan ayrılan kişinin burnunun kanamadığını gördüğünde dönüp namazına baştan başladığı haber verilmiştir.⁴² İbn Ömer net bir şekilde burnunun kanadığını gördüğü için namazı terk etmiştir. Şayet kanamadan dolayı abdest bozulmuş olsaydı İbn Ömer gelip namaza baştan başlardı. O hâlde rivâyette nakledilen فتَوَضَّأَ ifadesi lügavî anlamda yıkama olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla İmâm Mâlik rivâyete aykırı hareket etmemiş olmaktadır. Bundan dolayı İmâm Mâlik burun kanamasının damla ya da sızıntı yapmadığı zaman elle silinip namaza devam edileceğini ifade ederken kanama olduğunda ise burnun yıkanıp namaza devam edileceğini söyler.⁴³ İmâm Muhammed de akmayan ve burun içinde olduğu hâlde kişinin iradesiyle dışarı çıkan kandan dolayı abdest gerekmeyeceğini bildiren rivâyeti aktararak bu ayrıma dikkat çekmiştir.⁴⁴ Konu ile ilgili İmâm Muhammed'in de nakletmiş olduğu diğer bir rivâyette Saîd b. Müseyyib'in özür kanı olarak devamlı burnu kanayan kimsenin îmâ ile namaz kılacağını bildiren görüşü nakledilmektedir.⁴⁵

Medinelilere göre burun kanamasının abdesti bozmayacağı konusunda sahâbenin icmâsı vardır.⁴⁶ Ayrıca durum kıyasa uygundur. Zira burundan akan kan vücudun kendisinden çıkan ter ve gözyaşı gibidir.⁴⁷ Ancak İmâm Muhammed böyle bir kıyası batıl olarak görmüş ve necis olan kanın bunlara kıyas edilemeyeceğini söylemiştir.⁴⁸ İmâm Muhammed Medinelileri âsârı terk etmekle suçladıktan hemen sonra yaptığı açıklamada rivâyet hakkında ihtilafa düşen Medinelilerin burnu kanayan kimse hakkında bazen namaza baştan başlayacağı bazen kalan rekatları kılacağı şeklinde görüş bildirdiklerini ifade eder. İmâm Mâlik'ten farklı rivâyetlerin geldiğini Mâlikî âlimler de belirtmektedir. Bu düşünceye göre tek başına namaz kılan, imamlık yapan, Cuma namazında namazın rekatı ya da secdesini yapmış olan

40 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/67-68; Benzer bir itirazı için bk. İbn Hacer, *Tevâli't-te'sis*, 148.

41 Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî (Abu Dabi: Müessesetü Zâyid b. Sultân, 2004), “Vaktü's-Salât”, 109-119.

42 Ebü'l-Velid Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tücübî el-Bâcî, *el-Müntekâ* (Mısır: Matbaâtü's-Sa'âde, 1914), 1/82.

43 Ebû Saîd Abdusselâm b. Saîd et-Tenühî, *el-Müdevvene* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 1/141.

44 Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *Muvattau Mâlik bi rivâyeti Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî*, thk. Abdulvehhâb Abdullatif (Medine: Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), “Salât”, 39; İbn Abdülber bu konuda yalnızca tâbiinden Mücâhid'in (ö. 103/721) aykırı görüş ortaya koyduğunu söylemiştir. İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, thk. Sâlim Muhammed Atâ, Muhammed Ali Muavvaz (Beyrut: Dâru Kuteybe, 1421/2000), 1/229.

45 İmâm Mâlik, *Muvattau Mâlik bi rivâyeti Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî*, “Salât”, 38; İmâm Mâlik, “Vaktü's-Salât”, 118.

46 Sahnûn, *Müdevvene*, 1/142.

47 Bâcî, *Müntekâ*, 1/83.

48 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/68.

vb. durumlara göre burnu kanayan kimsenin ne yapacağı konusunda farklı görüşler söylenmiştir.⁴⁹ Ancak buradaki durum rivâyeti anlama üzerinden yaşanan bir süreçtir ve âsârı terk etmek anlamına gelmemektedir. Zira konu ile ilgili İmâm Şâfiî'den de farklı rivâyetler gelmiştir.⁵⁰

İmâm Muhammed'e göre zaruret olmadıkça vudû kelimesinde asıl anlamın dışına çıkmak doğru değildir. Bu konuda, Hz. Peygamber'in kustuktan sonra abdest aldığı haber veren ravinin abdest suyunu döktüğünü söylemesi de Hanefiler için bir delil niteliğindedir. İmâm Muhammed bunlarla beraber Medinelilerin de iddiası gibi ashâbın çoğunluğunun kendi görüşlerinde olduğunu düşündüğünden dolayı Medinelileri âsârı terk etmekle suçlamıştır.⁵¹

Sonuç olarak İmâm Mâlik'in naklettiği rivâyetler içerisinde İbn Abbâs'ın (ö. 68/687-88) ve Saïd b. Müseyyib'in yalnızca kanı temizlediğini bildiren haberlerle birlikte diğer rivâyetlerde gelen abdesti yıkama olarak anladığını görebiliriz.⁵² Medineli fakihlerin uygulamasına da bakan İmâm Mâlik'in İmâm Muhammed'in iddia ettiği gibi âsârı terk etmesi kanaatimizce söz konusu değildir. Ancak İmâm Muhammed'in aykırı olarak gelen rivâyetleri nüshasında zikretmemesinden de anlaşılacağı üzere kendisine makbul bir şekilde ulaşmayan bazı rivâyetler sebebiyle böyle hüküm vermesi muhtemeldir. Zira İmâm Muhammed hem kendi ashâbı hem de hadis ehlinin Şâ'bi, Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) gibi pek çok selef âliminin akan kandan dolayı abdest gerekeceğini bildirdiğini ifade etmiştir.⁵³

3.2. Cinsel Organa Dokunma Sebebiyle Abdestin Bozulması

*İmâm Muhammed, Medinelilerin önceki görüşleri olarak abdest azalarının biriyle fercine dokunmanın abdesti bozacağını ifade eder. Medinelilerin daha sonra bu görüşlerinden dönerek yalnızca elin ayasıyla ferce dokunmanın abdesti bozacağını söylediklerini aktarır.*⁵⁴ Burada tutarsızlığın olduğunu söyleyen İmâm Muhammed, Medinelilerin görüşüne göre anüsüne eli değen kişinin de abdestinin bozulacağını aktarmıştır. Çünkü Medineliler anüsle cinsel organı bir görmektedir. Mesele hakkında birçok rivâyet nakleden İmâm Muhammed cinsel organın vücudun bir parçası olduğunu ve dolayısıyla pis olmayacağını zikreder. Bu rivâyetlerin içerisinde İbn Abbâs'ın "Cinsel organı pis görürsün kopar da at" dediği nakledilmiştir.⁵⁵ Medinelilerin delil getirdiği tek rivâyetin Büsre bnt. Safvân adında bir hanım sahâbîden olduğunu söyleyen İmâm Muhammed kendi delillerinin merfû, mevkûf ve maktû pek çok rivâyete dayandığını örneklerini vererek ifade eder.⁵⁶ Bu kadar çok olan rivâyet ve görüş karşısında erkekleri ilgilendiren bir rivâyetin hanım sahâbîden gelmesini yadırgayan İmâm Muhammed benzer durumun Fâtıma bnt. Kays rivâyetinde yaşandığını ve ashâbın bu kadının rivâyetini almadığını belirtir.⁵⁷

İmâm Mâlik, dübürüne dokunan kimsenin abdestinin bozulup bozulmayacağı kendisine sorulduğunda olumsuz yanıt vermiştir.⁵⁸ Ancak İmâm Muhammed, Medinelilerin dübüre dokunmakla abdestin bozulacağı görüşünde olduklarını ifade etmektedir. İmâm Mâlik'e de benzer soru sorulduğuna göre Medine'de bu konuda farklı düşünenlerin olduğunu anlayabiliriz.⁵⁹ İtirazlardan bir diğeri olan elin içi ile dışı ayrımının nasıl yapıldığı meselesinde İmâm Muhammed, Medinelilerin ihtilaf ettiğini belirtir. İmâm Mâlik parmaklar da dahil olmak üzere elin iç kısmıyla dokunmayı abdeste mani görmektedir. Burada esas aldığı illetin şehvet olduğu söylenmiştir. Bu sebeple sonraki dönem Mâlikîler arasında elin içi ve dışı ayrımına ziyade bulunarak kişinin kasıtlı ya da unutarak, şehvet niyeti olup olmamasıyla zekerine dokunması gibi ayrımlar yapılmıştır.⁶⁰ İmâm Mâlik'in gusül alan kimsenin dahi cinsel organına dokunduğu zaman abdeste tekrardan başlaması gerektiğini söylediği nakledilir. Bu konuda İmâm Mâlik, rivâyete dayanmayıp re'yiyle hüküm verdiğini belirtmek adına fetvasını açıklarken *Era filini kullanmıştır*.⁶¹ Ancak İmâm Mâlik, eserinde

49 Bâci, *Müntekâ*, 1/84-87.

50 Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhâlim b. Muhammed Emînillâh es-Sihâlevî el-Leknevî, *et-Ta'liku'l-Mümecced alâ Muvatta Muhammed (Muvatta ile birlikte)* (Şam: Dârü'l-Kalem, 1991), 1/248.

51 Leknevî, *Ta'lik*, 1/249.

52 İmâm Mâlik, "Vaktü's-Salât", 111,114.

53 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/69.

54 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/59.

55 İmâm Mâlik, *Muvattau Mâlik bi rivâyeti Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî*, "Salât", 19-28;Şeybânî, *el-Hucce*, 1/59-62.

56 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/60-63.

57 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/64.

58 Sahnûn, *Müdevvene*, 1/118.

59 Zira İmâm Şâfiî de böyle düşünmektedir. İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, 1/249.

60 Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî (ö. 595/1198) *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 2004), 1/45.

61 İmâm Mâlik bu kimsenin elini abdest azalarına gezdirmesinin yeterli olacağını söylemiş ve bu ifadeyi kullanmıştır. Sahnûn, *Müdevvene*, 1/118.

konu ile ilgili son naklettiği rivâyette İbn Ömer'in bu işi vücûbiyet olarak yapmadığını bildirmektedir.⁶² İnce elbise üzerinden zekere dokunmayı abdeste mani görmeyen İmâm Mâlik'in bazı rivâyetlerde kendisine sorulan soru üzerine zekere dokunma sebebiyle abdest almayı sünnet görmeyip müstehap kabilinde değerlendirdiği nakledilmektedir. Burada da İmâm Mâlik re'ye başvurduğunu göstererek "Abdest almak bana daha güzel geliyor." demiştir. Mezhebin önde gelen imamlarından İbnü'l-Kâsım ve Sahnûn (ö. 240/854) bu konuda kimi zaman hocalarına muhalefet etmişler ve son derece ihtilaflı bir durum ortaya çıkmıştır.⁶³ İbn Abdülber de, İmâm Mâlik'ten gelen rivâyetlerin ihtilaflı olduğunu ve bu sebeple Medine ehlinin farklı fetvalarının olduğunu söyler. Ayrıca kadının fercine dokunmasıyla ilgili asıl olarak abdestin bozulmayacağını söyleyen İmâm Mâlik'in kadının şehvet duyması durumunda abdestinin bozulacağını söylediği nakledilir.⁶⁴

Sonuç olarak Mâlikîler arasında kimileri cinsel organa dokunmanın abdesti bozacağını kimileri ise bozmayacağını söylerken kimileri de bu durumu belli şartlara bağlamıştır.⁶⁵ Bu ihtilafların sebebi ise İmâm Mâlik'le beraber Medineli âlimlerden gelen farklı rivâyetlerdir. Rivâyete dayanmayan noktalarda kendi re'yelerine başvurmaları nedeniyle ortaya çıkan bu kadar ihtilafa İmâm Muhammed'in âsârla cevap vermesi ve Medinelileri eleştirmesi yerindedir.

3.3. Ölen Bir Kimsenin Yerine Hac Yapmak

İmâm Muhammed bir kimsenin hacca gitmeye güç yetiremediğinde velisi olsun ya da olmasın başka birisinin bu kimse yerine hacca gidebileceğini söyler. Bu konuda vasiyet eden kimsenin ölü ya da diri olması fark etmez. İmâm Muhammed, Medine ehlinin diri olan kimsenin asla başkasını kendi yerine hacca yollayamayacağını ifade eder. Şayet kişi hac yapmadan ölmüşse velisi bu kimse yerine hayır niyetiyle hac yapabilir. Eğer kişi ölmeden birine vasiyette bulunmuşsa velisi olmasa da başka birisi yerine hacca gidebilir. İmâm Muhammed daha sonra konu ile ilgili delil olarak rivâyetleri sunar. İmâm Mâlik'in de naklettiği rivâyetlere aykırı amel ettiğini söyleyen İmâm Muhammed bu kadar çok rivâyet ve fetvayla icmânın gerçekleştiği bir hükmü ancak "re'yine başvurup âsârı arkasına atanlar kabul etmez", der.⁶⁶ Ayrıca İmâm Muhammed, *Muvatta' rivâyetinde İmâm Mâlik'in aleyhine delilleri naklettikten sonra kendisinin yine Era fülîni kullanarak "Bir kimsenin başkasının yerine hac yapmasını uygun görmüyorum."* dediğini nakleder.⁶⁷

İmâm Mâlik mü'min kişinin dünya işlerine dalıp ibadetlerini ertelemesinin doğru olmadığını belirttikten sonra hicret yurdu olan Medine'de yaşayan bir kimsenin yerine hacca giden bir kimsenin görülmediğini ve bu konuda bir iznin olmadığını söyler. Ancak vasiyet edilirse başkasının yerine hacca gidileceğini ifade eden İmâm Mâlik hacca gitmek yerine tasadduk etmeyi öncelikle ve "Sana emredileni yap." diyerek vasiyetin gerekliliğine işaret eder. Ancak bir vasiyet yoksa ölü adına yalnızca tasadduk kabilinden bağış yapılacağını aktarmaktadır.⁶⁸

Mâlikî fakihlerden İbn Habîb es-Sülemî (ö. 238/853) bu konuda Allah'ın bir ruhsat verdiğini ve hacca gidememiş kimsenin yerine vasiyet olmasa bile oğlunun bu görevi yerine getireceğini söyler.⁶⁹ Bununla beraber mezhep içerisinde üçüncü bir görüş olarak ölen kişi yerine oğlunun hacca gidebileceği söylenmektedir.⁷⁰ İmâm Mâlik'in de önceleri, hac görevini yapmadan ölen kimse yerine hacca gidilebileceğini söylediği rivâyet edilir. Ancak bu durumda başkasının yerine hacca gidecek olan kimsenin önce kendi için gitmesi sonra başkasına vekâlet etmesi gereklidir.⁷¹ İmâm Mâlik bu düşüncesinden dolayı eserine aldığı rivâyetle sonraları amel etmemiştir. İkinci bir görüş şöyledir. İmâm Mâlik'e göre Hz. Peygamber'in, hasta olan babasının yerine hacca gitmek isteyen kadına verdiği ruhsat genel bir izin değildir. Zira bu kadın hayır niyetiyle bu işi yapmak istemiştir. Hâs olan bu hükmü başka bir meseleye kıyas etmek ise yanlıştır. Zira haccın şartı istitâattır ve bu kadının babasından hac görevi düşmüştür. Buna binaen İmâm Mâlik

62 İmâm Mâlik, "Vaktü's-Salât", 131.

63 Ebû Muhammed Abdullâh b. Ebî Zeyd Abdirrahmân el-Kayrevânî en-Nefzî, *en-Nevâdir ve 'z- ziyâdât 'alâ mâ fi'l-Müdevvene min ğayrihâ mine'l-ümmehât min mesâ'ili Mâlik ve aşâbih* (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1999), 1/54.

64 Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdülber en-Nemerî, *el-Kâfi fi fihhi ehli'l-Medîne* (Riyâd: Mektebetü'r-Riyâd, 1980), 1/149-150.

65 Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî (ö. 520/1126), *el-Beyân ve't-tahsîl* (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1988), 1/78.

66 Şeybânî, *el-Hucce*, 2/225-236.

67 İmâm Mâlik, *Muvattau Mâlik bi rivâyeti Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî*, "Hacc", 483.

68 Sahnûn, *Müdevvene*, 1/485; İbn Ebû Zeyd, *Nevâdir* 2/481-482.

69 İbn Ebû Zeyd, *Nevâdir*, 2/482.

70 Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi şerhi Câmi'i't-Tirmizî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 3/580.

71 İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, 4/168.

istitâatı kişinin bir sıkıntıya düşmeden kutsal topraklara gidebilme gücü olarak görürken Hanefiler de dahil cumhur ulema bu istitâatı azık ve binek olarak açıklamıştır. Bundan dolayı İmâm Mâlik haccı genel olarak iman, namaz ya da oruç gibi başkasının niyabetine uygun görülmemeyen ameller olarak kabul ederken rivâyetin zâhirine bakanlar bu duruma cevaz vermiştir.⁷²

Sonuç olarak İmâm Mâlik'in muhaddis olarak naklettiği rivâyetle fakih olarak farklı içtihatlarla sahip olması son derece doğaldır. Bu sebeple İmâm Muhammed'in eleştirisi Medinelilerin âsâra karşı çıktığı yönünde değil fıkıh konusunda yetersiz kaldıkları şeklinde olmalıdır.

3.4. İhramlının Hacamat Yaptırması

Medineliler ihrama girenin sadece zaruri durumda hacamat yaptırabileceğini söylerken Hanefiler bu durumu zaruri hâllerle kısıtlamamıştır. İmâm Şeybânî, Medine ehline şöyle itiraz getirmiştir; “Nasıl oluyor da bu şekilde hüküm veriyorsunuz. Zira Resûlullah herhangi bir zaruri durum olmaksızın ihramlı olduğu hâlde hacamat yaptırmıştır. Hocasınız ve fakihiniz Mâlik b. Enes de bu haberi nakletmiştir.”⁷³

İmâm Mâlik, İmâm Muhammed'in dediği gibi Hz. Peygamber'in Mekke ile Medine'de Lâhy-i cemel denilen yerde ihramlıyken başından hacamat yaptırdığını rivâyet etmektedir. Rivâyetin zâhiriyle amel eden cumhur ulemaya karşı olarak İmâm Mâlik, Abdullah b. Ömer'in fetvasıyla amel ederek zaruret olmadan ihramlının hacamat yaptırmasını caiz görmez.⁷⁴ Zira Hz. Peygamber'in ihramlıyken rahatsızlık sebebiyle hacamat yaptırdığını bildiren rivâyetler mevcuttur.⁷⁵ Hz. Peygamber'in ihramlı hâlde hacamat yaptırdığını söylerken herhangi bir hastalığının olduğundan bahsedilmemesi ile rivâyetler çelişkili görünmektedir. Ancak ihramlının saçını kesmesi durumunda fidye vermesi gerekli olduğu konusunda ittifak vardır. İmâm Muhammed'in anlayışına göre Hz. Peygamber'in zaruret durumunda hacamat yaptırması saçını kesmesi ile ilgilidir.⁷⁶ Zira oruçlu ve ihramlı iken Hz. Peygamber'in hacamat yaptırması rivâyetlerinde bu tür hastalıklardan bahsedilmemiştir.⁷⁷ Şayet kişinin başında yara ya da ağrı varsa ve hastalık ancak hacamat ile gideriliyorsa o hâlde ihramlı kimse hacamat yaptırabilir. Ancak İmâm Mâlik'in görüşünü destekleyecek şekilde gelen rivâyetlerde zaruret sadece başta çıkan yara ile olmadığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in ayağında çıkan ağrı sebebiyle de hacamat yaptırdığı nakledilmektedir.⁷⁸ Ancak bu rivâyet cumhur ulema tarafından zaruret kapsamında değerlendirilmemiş ve hacamatın zaruret olmadan da yaptırılabilmesi ifade edilmiştir.⁷⁹

Mâlikî mezhebi içerisinde Sahnûn'un cumhur ulema ile aynı görüşte olduğu nakledilirken ihramlının ancak zaruret hâlinde hacamat yaptırabileceği görüşü hakimdir. Ancak İmâm Mâlik'e göre saç kesilmesi durumunda fidye gerekirken bazılarına göre zaruret durumu olduğu için fidye gerekli değildir.⁸⁰ İbn Ömer gibi Hasan el-Basrî'nin (ö. 110/728) de ihramlının hacamat yaptırmasına karşı çıktığı nakledilmektedir ve bu görüşü İmâm Mâlik devam ettirmiştir. Ancak bu işe neden yasak getirdiği tartışılmıştır. Kimilerine göre hacda Arefe günü zayıf düşmemek için oruç tutmanın yasaklanması gibi hasta olanın sıhhatine kavuşması için ruhsat verilmiştir. Zira oruç tutmak hacamat yaptırmaktan daha kolaydır. Hülâsa bu görüşte olanlar ihramlının zaruret olmadan hacamat yaptırmasını haram değil mekruh olarak görmüşlerdir.⁸¹

İbn Ömer'in fetvasında ancak ihtiyaç hâlinde ihramlının hacamat yaptırabileceğini söylemesini esas alan İmâm Mâlik'in bu görüşü tercih etmesinde ilgili ayetin zâhirine bağlı kalması etkili olmuş olabilir. Zira ayette hasta olan ya da başında bir rahatsızlığı bulunun tıraş olması durumunda fidye vermesi gerektiği haber verilir. Bu sebeple hacamat

72 Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî ala Muvatta-i İmâm Mâlik* (Kâhire: Mektebetü's-Sekâfiyye-ti'd-Diniyye, 2003), 2/437.

73 Şeybânî, *el-Hucce*, 2/257-259.

74 İmâm Mâlik, “Hacc”, 124-126.

75 Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 20/14 (No. 12682, 13816); Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahih*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), “Tıb”, 15 (No. 5700); Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, nşr. Mervân Da'bul (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1436/2010), “Meğâzi”, 35 (No. 1837).

76 Leknevî, *Ta'lik*, 2/292.

77 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/348 (No. 1849, 1943, 2186, 2228).

78 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/114 (No. 12682); Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 35 (No. 1837).

79 Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Hattâbî el-Büstî, *Meâlimü's-Sünen* (Halep: el-Matbaâtü'l-İlmiyye, 1932), 2/180; Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsülhak b. Emîr Ali ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd maa şerhi'l-Hâfiz Şemsüddîn İbn Kayyim el-Cevziyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1990), 5/203.

80 Sahnûn, *Müdevvene*, 1/440; İbn Ebû Zeyd, *Nevâdir*, 2/355.

81 Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî*, 2/412.

yaptıran kimsenin de kılını koparması muhtemel olduğu için yasaklanan işi yapması uygun değildir. Ancak zaruret durumu olsa da âyetin gereğince İmâm Mâlik'e göre ihramda hacamat yaptıran fidyeye öder.

Sonuç olarak İmâm Mâlik nakletmiş olduğu rivâyete aykırı amel etmemiş hem bu rivâyete bir hüküm eklemiş hem de bize göre Kur'an'a uygun olduğunu düşündüğü bir görüşle amel etmiştir. İmâm Muhammed'in hadisle amel etmeme konusunda İmâm Mâlik'i suçlaması kanaatimizce burada da doğru değildir. Zira bu yönde hüküm veren sahâbe ve tâbînin mevcut olması İmâm Muhammed'in itirazını haksız çıkarmaktadır.

3.5. Namazda Kıraat

Cemaatle kılınan namazlarda Hanefiler'e göre imama uyan kimselerin kıraat yapımları caiz değildir. İmâm Muhammed, Medinelilerin açıktan okunan namazlarda kendileri gibi hareket ettiklerini ancak diğer namazlarda cemaatin imamla beraber kıraat yapabileceğini söylediklerini nakletmiştir. Bu konuda Medinelilerin fetva olarak kullandıkları rivâyetlerin ravilerini eleştiren İmâm Muhammed kendi delillerinin daha fakih ve İslam'da öncelikli olan kimseler tarafından nakledildiğini ifade etmektedir. İmâm Mâlik'in de naklettiği ve namaz kılınan kıraatinin imamının kıraati olacağını bildiren rivâyeti zikreden İmâm Muhammed, Medinelilerin kendi rivâyetine aykırı hareket ettiklerini belirtir.⁸²

Mâlikî mezhebinde genel görüşe göre cemaatle kılınan sessiz namazlarda kıraat sünnet, terki ise caizdir. İmâm Mâlik kıraatin açıktan yapıldığı namazlarda imamın sessiz kaldığı yerlerde cemaatin yine kıraat yapabileceğini söylemiştir.⁸³ İmâm Muhammed'in *Muvatta' rivâyetinde naklettiği rivâyetler ise her iki görüşü de destekleyecek şekildedir. İmâm Muhammed Medineli fakih Kâsım b. Muhammed'in (ö. 107/725) de namazda kıraat yapmadığını belirterek konunun ihtilaflı olduğunu gösteren şu sözünü aktarmaktadır; "Eğer (namazda) kıraat yaparsan bil ki pek çok sahâbî böyle amel etmiştir. Yok eğer aksi yönde hareket edersen yine bil ki diğer pek çok sahâbî de böyle amel etmiştir."⁸⁴ Ayrıca İmâm Mâlik'in rivâyetine göre Kâsım b. Muhammed'in sessiz kılınan namazlarda kıraat yaptığı nakledilmektedir.⁸⁵ Hatta Kâsım b. Muhammed'in kıraat yapmadığını belirtenler dahi onun kıraate cevaz verdiğini söylemişlerdir.⁸⁶ Bu durum da iki görüşün rivâyet üzere bina edildiğini göstermektedir.*

İmâm Mâlik her ne kadar imamın kıraatinin cemaatin kıraatine yeteceği rivâyetini ya da namazda kıraat yapmayanların amelini nakletmiş olsa da bu rivâyetleri cehrî kılınan namazlara hasretmektedir. Rivâyetlerde de açıkça belirtilmeyen bu hususun amel kavramıyla tahsis edileceğini ifade eden İmâm Mâlik sünnet yurdu Medine'de önceden beri bu şekilde amel edildiğini (el-Emru indenâ) söyleyerek delillerini açıklamıştır.⁸⁷ Ayrıca cehrî namazlarda kıraat yapmamanın hikmeti okunan Kur'an'ı dinlemekken sessiz kılınan namazlarda bu hususiyet yoktur. İmâm Muhammed'in, Medinelileri kendi naklettiği rivâyetlere aykırı amel etmekle suçladığı bir diğer rivâyet ise şu şekilde gelmektedir: "Fatiha okunmadan kılınan namaz ancak imamın arkasında geçerli olur."⁸⁸

Rivâyeti nakleden sahâbî Câbir'in (ö. 78/697) hem sesli hem de sessiz kılınan namazlarda kıraat yapmamış olması Hanefilerindelilleri arasındadır.⁸⁹

Hanefilerin delili olarak kullanılabilir olan "*Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun...*"⁹⁰ âyetinin sebep-i nüzûlüne bakıldığında durumun farklı anlaşılacağı görülmektedir. Hadise göre namazda Hz. Peygamber'in kıraatını tekrar edip rahatsızlık veren sahâbîden bahsedilir.⁹¹ Hadisin devamında Hz. Peygamber'in bu durumdan ashâbını sakındırmasıyla cehrî namazlarda kıraati terk ettikleri bildirilmiştir. Bu yönüyle rivâyet kıraati cemaatten tamamen yasaklayan görüşe karşı İmâm Mâlik'i desteklemektedir. Bu anlamda İmâm Mâlik ashâbın içerisinde namazda kıraat yapmadıklarına dair nakledilen rivâyetleri cehrî namazlara hamletmektedir. Zira bu konuda İmâm Muhammed'in delil olarak kullandığı ve Medinelileri kendi rivâyetleriyle amel etmemekle suçladığı fetvalardan birisi olan Abdullah b. Ömer'in kıraat yapmadığına dair nakledilen rivâyettir. İmâm Mâlik konu ile ilgili rivâyetleri iki ayrı bab başlığı altında incelemiştir. Bu rivâyeti ele aldığı babın ismi "Cehrî namazlarda İmamın arkasında kıraatin terk

82 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/116-122.

83 İbn Abdülber, *et-Temhîd li mâ fi'l-Muvatta mine'l-meânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî-Muhammed Abdülkebîr el-Bekrî (Mağrib: Vizâratü'l-Evkâf, 1976), 11/53; İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, 1/462.

84 İmâm Mâlik, *Muvattau Mâlik bi rivâyeti Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî*, 62.

85 İmâm Mâlik, "Salât", 64.

86 Leknevî, *Ta'lik*, 1/422.

87 İmâm Mâlik, "Salât", 69.

88 İmâm Mâlik, "Salât", 59; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), "Salât", 8 (No. 99).

89 Sahâbe içerisinde Küfelilerin fetvasına uygun amel eden sadece Câbir'in olduğu söylenmiştir. İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, 1/471.

90 el-A'raf 8/204.

91 Leknevî, *Ta'lik*, 1/401-402.

edilmesi” şeklinde gelmiştir ki bu da Abdullah b. Ömer'in kıraat yapmamasını İmâm Mâlik'in her namaz için delil olarak görmediğine işaret eder.⁹² Böylece İmâm Muhammed, İmâm Mâlik özelinde Medinelilere yönelttiği rivâyetle amel etmeme ithamı haklı gözükmemektedir.

Sonuç olarak İmâm Muhammed kendisine ulaşan rivâyetlerle sahâbe ve tâbiûn fetvalarına dayanarak namazda kıraat yapılmaması gerektiğini belirten İmâm Mâlik de benzer şekilde hareket edip kendi bölgesindeki fetvanın farklı şekilde olduğunu söylemiştir. Her iki yaklaşım da diğer meselelerde olduğu gibi rivâyet merkezli olup konu hakkında âsâra râğmen hüküm verme söz konusu değildir.

3.6. Namazda Hata Eden Kimse

Konu hakkında İmâm Muhammed, Medinelilerin iki farklı görüşünü aktarmıştır. Bunlardan ilki namazda yanılan kimsenin sehiv secdesini ne zaman yapacağıyla ilgilidir.

İmâm Muhammed ve Hanefilere göre sehiv secdesi son oturuşta teşehhüt miktarı vakit geçtikten sonra selam verilerek yerine getirilir. İmâm Muhammed'in aktardığına göre Medineliler secdenin vakti ile ilgili olarak namazdaki hataya göre farklı hüküm vermiştir. Namazda bir ziyade ile hata edilmişse selam verildikten sonra sehiv secdesi yapılırken namazı noksanlaştıracak bir hatada ise selam verilmeden secde yapılır. Zira namazın belli bir kısmı eksik kalmışsa sehiv secdesi bir tamamlama görevi görmektedir ki bu sebeple son oturuşta selam vermeden secde edilir.⁹³

İmâm Muhammed öncelikle konuyu akıl ekseninde değerlendirmiştir. Bu anlamda sehiv secdesinin namazın tamamlayıcısı olduğu konusuna itiraz edilmiştir. Sonrasında İmâm Muhammed merfû rivâyetleri aktarmakla beraber sahâbe ve tâbiûnun fetvalarına yer vermiştir. Medinelilerin delil olarak kullandığı râvi olan Abdullah b. Buhayne'nin pek bilinmediğini ve bu sebeple kendi delilleri karşısında tercih edilecek bir gücü olmadığını belirtmiştir. Konu hakkında pek çok âsârın olduğunu söyleyen İmâm Muhammed Medinelileri Abdullah b. Buhayne rivâyetini destekleyecek başka delil bulmadıkları yönünde eleştirerek şu ifadeyi kullanmıştır: “Sünneti ve ma'rûf âsârı bırakıp da kendisinden yalnızca bir hadis rivâyet edilen kişinin sözünü nasıl alırız?”⁹⁴

Diğer konu ise namazda kaç rekat kıldığını unutan kimse hakkında gelmiştir. İmâm Muhammed kendi görüşlerine göre kişinin ilk defa böyle bir durumla karşılaştığında namazı iade etmesinin müstehap olduğunu belirtmiştir. Ancak çok kez bu durumla karşılaşan kimse görüşünün ağır bastığı şekilde hareket edip sonrasında sehiv secdesi yapmalıdır. Üç mü dört mü kıldığı konusunda şüpheye düşen kimsenin kesin olan üç rekâtı üzere hareket edeceğini nakleden Medinelilere karşı çıkan İmâm Muhammed bu şekilde kişinin vesveseden kurtulamayacağını ifade etmiştir.⁹⁵ Konu hakkında farklı düşünen Medine ehline benzer itirazlar getiren İmâm Muhammed şöyle söylemiştir;

“Fakihiniz Mâlik b. Enes, Kâsım b. Muhammed'den naklettiğine göre bir kişi Kâsım'a gelerek, namaz esnasında pek çok şeyin aklına geldiğini ve bu durumdan rahatsız olduğunu ifade etmiştir. Kâsım bu kişiye; ‘namazına devam et. Zira böylesi vesveseler namazı tam kılamadım deyip ayrılıncaya değin senden gitmez.’ Bize göre hüküm böyledir. Görüşümüzü destekleyen birçok rivâyet de vardır. Bu konuda Kâsım b. Muhammed'in görüşünü delil olarak aktardık. Zira o, görüşlerine çokça başvurduğunuz fakihinizdir.”⁹⁶

İmâm Mâlik konu ile ilgili, secdenin selamdan önce ve sonra olacağını gösteren rivâyetleri beraber ele almaktadır. Konu hakkında naklî diğer delillere de başvuran İmâm Mâlik namazda ziyade sebebiyle hata yapıldığında selamdan sonra, diğer durumlarda ise selamdan önce sehiv secdesi yapılacağını ifade etmiştir.⁹⁷

İmâm Muhammed'in *fakihinizin rivâyeti diyerek itiraz ettiği rivâyetin*⁹⁸ ise genel bir hüküm içermediği nakledilmiştir. Mezkûr görüşe göre Kâsım b. Muhammed evlenmek istediği için akli dalgın olan ve çokça yanılan kimsenin sorusuna cevap olarak bu sözü söylemiştir.⁹⁹

İmâm Mâlik talebesi İbnü'l-Kâsım'ın “Namazda Fatiha okumayı unutan kimse ne yapar?” şeklinde sorduğu soruyu konu hakkında üç görüşün olduğunu haber vererek cevaplamıştır. Görüşlerin ilkine göre selamdan önce sehiv

92 İmâm Mâlik, “Salât”, 65.

93 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/223-227.

94 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/225.

95 İmâm Mâlik, *Muvattau Mâlik bi rivâyeti Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî*, 66-67.

96 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/230.

97 İmâm Mâlik, “Salât”, 30-34.

98 İmâm Mâlik, “Sehv”, 3.

99 Zürkânî, *Şerhu's-Zürkânî*, 1/366-368.

secdesi yapılır ve ihtiyat amaçlı namaz tekrar kılınır. Bu görüş İbnü'l-Kâsım'ın söylediğine göre İmâm Mâlik'in kendisinin uyguladığı görüşüdür. İkinci görüşe göre selamdan önce aynı şekilde sehiv secdesi yapılır ve namaz tamam olur. Ancak tekrar kılmak en güzeldir. Üçüncü görüş ise Fatiha süresinin okunmadığı rekat kılınmamış kabul edilir ve bir rekat fazladan kılınır. Son oturuşta selamdan sonra sehiv secdesi yapılarak namaz tamamlanır.¹⁰⁰ Görüldüğü üzere burada noksanlıkla hata yapıldığı için sehiv secdesi hep selamdan önce yapılmıştır. İmâm Mâlik'in namazda yapılan hata hakkında ziyade ve noksanlık olarak ayırım yaptığı gibi hatanın söz ve fiil olarak vuku bulması konusunda da ayırım yaptığı söylenmiştir.¹⁰¹ Mâlikîlerin ayırma gitmesinin bir sebebi vardır. Zira Hz. Peygamber'in namazı eksik kıldırması hakkında gelen rivâyetlerde sahâbenin ihtilafı söz konusu olmuştur. Mezkûr rivâyetlerin kimisinde sehiv secdesinin selamdan önce yapıldığı nakledilmektedir¹⁰² ki birtakım ulema Mâlikîler gibi şart gözetmeksizin bu görüşü benimsemiştir. Ancak diğer rivâyetlerde sehiv secdesinin selamdan sonra yapıldığı bildirildiği için Mâlikîler iki tür rivâyetin arasını bulmak istemişlerdir. Bu sebeple namazda noksanlık yapılıncâ Hz. Peygamber selamdan önce secde yaparken ziyade ile hatada selamdan sonra secde yapmıştır.¹⁰³

Mâlikî mezhebi içerisinde fıkıh literatürüne baktığımız zaman herhangi bir ayırım yapmadan sehiv secdesinin selamdan sonra yapılacağı söylenmiştir.¹⁰⁴ Bu da İmâm Mâlik'ten nakledilen farklı rivâyetlerin olmasına bağlanabilir. Zira İmâm Mâlik'ten sehiv secdesinin selamdan sonra yapılacağına dair rivâyet gelmiştir.¹⁰⁵ Aynı şekilde secdenin selamdan önce yapılacağına dair nakledilen haberler de gelmiştir.¹⁰⁶ Konu hakkında İmâm Mâlik'in başlangıçta farklı rivâyetlerle amel edip sonrasında rivâyetlerin arasını cemettiği düşünülebilir. Sonuçta İmâm Mâlik'in ve Mâlikîlerin genel görüşünde namazda yapılan hatanın ziyade ve noksanlığı göz önünde bulundurulurken selamdan önce veya sonra sehiv secdesi yapılacağı söylenmiştir.¹⁰⁷

İmâm Muhammed'in Medinelileri eleştirdiği bir diğer konu namazda kaç rekat kıldığını bilmeyen kimsenin kesin olan rekatin az olanına tabi olması meselesidir. Mâlikîler namaza şüphe karışmaması için bu duruma başvururken iki adil şahidin kişiye kaçınıcı rekatta olduğunu bildirmesi sonucunda böyle amel etmeyeceklerini söylemişlerdir.¹⁰⁸

İmâm Muhammed burada itiraz ederken naklî bir delile başvurmuştur. Konu hakkında "Sizden birisi namazda şüphe ederse doğruyu araştırın."¹⁰⁹ rivâyeti nakledilir. Ancak benzer rivâyetlerde "kesin bildiği üzere bina etsin"¹¹⁰ rivâyeti de vardır. Ayrıca Mâlikîler Hanefîlerin delil olarak kullandığı "doğruyu araştırın" rivâyetinin anlamının kesin olanı yapmak olarak te'vil edileceğini söylemişlerdir.¹¹¹

Sonuç olarak İmâm Muhammed Medinelileri yalnızca Abdullah b. Buhayne hadisiyle yetinip başka bir delil bulamamakla suçlamıştır. Ancak incelediğimiz üzere rivâyetin başka tarikleri de nakledilmiştir. Bu konuda İmâm Mâlik'in iki tür rivâyetlerin arasını cemetmek için sehiv secdesinde ziyade ve noksan ayırımına gitmesi İmâm Muhammed'in söylediği gibi anlaşılabilir bir durum değildir. Ayrıca İmâm Muhammed'in eleştirdiği Medineliler eser üzere hareket etmiştir ki kanaatimizce bütün bunlar İmâm Mâlik'in rivâyetler üzerinden hüküm verdiğini göstermektedir.

3.7. Namazın Son Oturuşunda Ayakların Şekli

İmâm Muhammed ilk oturuşta sağ ayağın dikilip sol ayağın yayılması konusunda Medinelilerle aralarında bir ihtilafın olmadığını belirtmiştir. Ancak kendileri iki oturuş arasında bir ayırım yapmazken Medinelilerin son oturuşta kalçanın yere temas ettirilip iki ayağın da aynı yerden çıkartılacağını söylediklerini aktarmıştır. İmâm Muhammed Medinelilerin yaptığı bu uygulamaya anlam veremediğini ifade etmiştir. Zira İmâm Mâlik'in naklettiği rivâyette Ab-

100 İbnü'l-Kâsım, *Mecâlisü İbni'l-Kâsım elletî seele anhâ Mâlik*, thk. Mustafa Baho (b.y.: Dârü Fellâh, ts.), 87, 88.

101 İbn Rüşd, *Bidâye*, 1/201

102 Ebû Dâvûd, "Salât", 197 (No. 1031).

103 İbn Rüşd, *Bidâye*, 1/202, 203.

104 Ziyâüddin Ebü'l-Mevdede (Ebü's-Safâ, Ebü'z-Ziyâ) Halil b. İshâk b. Mûsâ el-Cündî, *Muhtasarü Halil* (Kâhire: Dârü'l-Hadis, 2005), 35.

105 Sahnûn, *Müdevvene*, 1/224.

106 Sahnûn, *Müdevvene*, 1/222.

107 Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *İrşâdü's-sâlik ila eşrefi'l-mesâlik fi fıkhi'l-İmâm-ı Mâlik* (Riyâd: Advâü's-Selef, 1954), 21.

108 Ebü'l-Kâsım Ubeydullâh b. Hüseyin b. Hasen b. el-Cellâb el-Basrî, *et-Tefri fi fıkhi İmâm Mâlik* (Beyrut: Dârü'l-Kütübül'l-İlmiyye, 2007), 1/104; Şihâbüddin Ebü'l-Abbâs Muhammed el-Fâsî, *Şerhu'z-Zürük alâ metni'r-Risâle* (Beyrut: Dârü'l-Kütübül'l-İlmiyye, 2006), 1/306-307.

109 Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), "Mesâcid", 52 (No. 572).

110 Müslim, "Mesâcid", 51 (No. 571).

111 Ebü Abdillâh Muhammed b. Alî b. Ömer et-Temîmî es-Sikillî el-Mâzerî, *Şerhu'l-Telkîn* (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 2008), 1/632.

dullah b. Ömer'in de sağ ayağını dikip sol ayağını yaydığı nakledilmiştir. İbrâhîm en-Nehâî'nin (ö. 96/714) de sağ ayağı dikmenin müstehap sol ayağı yaymanın mekruh olduğu yönünde fetvasını nakleden İmâm Muhammed daha sonra "İşte fakihiniz Mâlik'in rivâyeti ve sünnet olan oturuşu gösteren Abdullah b. Ömer'in uygulaması." diyerek konu hakkındaki hükmün Medinelilerin dediği gibi olmadığını aktarmıştır.¹¹²

İmâm Muhammed *Muvatta' rivâyetinde kendi lehine delil olan Abdullah b. Ömer rivâyetinde başka bir isnâda yer vermiş ve İbn Ömer'in farklı şekilde oturmasının bir rahatsızlık sebebiyle olduğunu nakletmiştir.*¹¹³

İmâm Muhammed'in delil olarak naklettiği rivâyette Abdullah b. Ömer'in sünnet olan oturuşu gösterirken sol ayağını büktüğü nakledilmektedir ki bu ifadenin içerdiği anlam net değildir.¹¹⁴ Zira bu oturuş Hanefilerin dediği gibi ayak üstü oturmaya da, yan taraftan çıkarmaya da müsaittir. Kâsım b. Muhammed'in açıklamasında Abdullah b. Ömer'in ayağını çıkarttığı ve üzerine oturmadığı nakledildiği için İmâm Mâlik bu oturuşu seçmiştir. Her ne kadar bu konuda Abdullah b. Ömer'in rivâyetini aktarması konusunda Kâsım b. Muhammed'e Hanefilerin itirazı olsa da İmâm Muhammed'in eleştiri noktası kanaatimizce doğru değildir. Zira İmâm Mâlik naklettiği rivâyete aykırı hareket etmemiş aksine iki düşünceye de hamledilecek olan konuda şehrinde uygulanan fetvayı esas almıştır.

İbn Rüşd (ö. 595/1198) bu konuda Hz. Peygamberden nakledilen farklı rivâyetler olduğunu söylerken Hanefî ve Mâlikîlerin bu rivâyetlerde seçim yaptığını Şâfiîlerin ise ilk oturuşta Hanefîlerin, son oturuşta Mâlikîlerin görüşünü alarak rivâyetlerin arasını cemettiğini söylemiştir. Bununla beraber bu oturuşların hepsini caiz görüp herhangi bir görüşe yönelmeyenler de olmuştur.¹¹⁵ Mâlikîlerin sonraki düşünceleri bu şekilde olsa da İmâm Muhammed'in belirttiğine göre Medinelilerin ilk görüşü Şâfiîlerin de görüşü olan farklı rivâyetleri cemedip iki tür rivâyetle amel eden anlayıştır. Ancak kaynaklarda bu konuda bir bilgi yoktur. İmâm Mâlik ve Medinelilere göre secdeden kalkışlarda, oturuşlarda ya da oturarak namaz kılarken mutlak manada sağ ayağın dikilip sol ayağın üzerine oturulmadan yayılmasını sünnet olarak görmüştür.¹¹⁶ Muhtemelen İmâm Muhammed Medine'de bulunduğu dönemde iddia ettiği şekilde amel edenleri görmüştür.¹¹⁷ İmâm Muhammed'in Medineliler hakkında naklettiği oturuşta iki bacağın bir taraftan dışarı çıkartılması İmâm Mâlik'ten nakledilen rivâyetlerde ve Mâlikîlerde gözükmemektedir.¹¹⁸

İmâm Mâlik mesele hakkında Medine ameline bakarak merfû rivâyet nakletmemiş olsa da kendisinden sonra Ehl-i hadîs arasında bu rivâyetler yaygınlaşmıştır. Bu konuda İmâm Mâlik Kâsım b. Muhammed'in uygulamasını nakletmiştir ki rivâyette Hz. Peygamber'in ayağı üzerine oturmadığı nakledilmektedir.¹¹⁹

Sonuç olarak kanaatimizce İmâm Muhammed, İmâm Mâlik ve Mâlikîlerin başka bir delile binaen hadisle amel etmediğini söyleyerek haksız bir iddia da bulunmuştur

112 Şeybânî, *el-Hucce*, 1/269-270.

113 İmâm Mâlik, *Muvattau Mâlik bi rivâyeti Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî*, 70 (No. 151).

114 Zürkânî, delillerini Kâsım b. Muhammed'in fetvasında bulduklarını söylerken Leknevî de kendilerinin haricî delillerle hüküm verdiklerini söylemiştir.

Zürkânî, *Şerhu's-Zürkânî*, 1/336; Leknevî, *Ta'lik*, 1/481.

115 İbn Rüşd, *Bidâye*, 1/144-145.

116 Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî, *Uyûnu'l-mesâil* (Beyrut: Dârü İbn Hazm, 2009), 120.

117 Leknevî, *Ta'lik*, 1/484.

118 Sahnûn, *Müdevvene*, 1/168, 173.

119 İmâm Mâlik, "Salât", 88 (No. 298).

Sonuç

Toplamda yedi mesele üzerinden incelemiş olduğumuz İmâm Muhammed'in İmâm Mâlik'in şahsında Medinelilere yönelttiği sünnete aykırı hareket etme iddiası incelenmiştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki İmâm Muhammed ve Hanefiler hem fıkıh hem de te'lif konusunda gözle görünür bir şekilde Medinelilerden öndedirler. Bu durum mezhep içerisinde de etkili olmuştur ki Hanefî mezhebi içerisinde bir görüşe ulaşmak hem daha kolay hem de daha ikna edici olmuştur.

İmâm Muhammed'in rivâyetlerle amel etmemekle itham ettiği Medinelilerin aslında Hanefilere yöneltilen eleştirilere maruz kaldığı görülmektedir. Zira burun kanaması örneğinde görüldüğü üzere ortada birbirinden farklı rivâyetler söz konusudur. Ayrıca selefın de bu konuda farklı fetvaları vardır. Dolayısıyla bir grup rivâyetle amel edenlerin diğer görüşü savunanları eleştirmesi isabetli değildir. İmâm Muhammed'in kendi rivâyetlerini daha sahih görmesi ve bu sebeple Medinelileri eleştirmesi de bağlayıcı bir durum arz etmemektedir. Çünkü rivâyetin sıhhat araştırması içti-hadî bir durumdur. Hanefilere göre sahih olan rivâyetlerin Medinelilere göre de sahih olması zorunlu değildir. Bunların dışında aynı rivâyetlerle amel etseler dahi metnin delaleti üzerinde ihtilafa düşmeleri mümkündür ki bu durumun da sünnete muhalefet olmadığını en iyi bilen Hanefilerdir. Ancak Medineliler Hanefiler kadar fıkıh konusunda ileri gidemedikleri için hem rivâyetlere ulaştıkça hem de içti-hadî çıkarımlarla farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla hem İmâm Mâlik'in fetvası hem de mezhep içerisinde hakim olan görüş hakkında farklı rivâyetler aktarılmıştır. Bu da Hanefiler tarafından tutarsızlık ve sünnete muhalefet olarak algılanmıştır. Cinsel organa dokunmakla abdestin bozulup bozulmayacağı meselesinde incelendiği üzere İmâm Muhammed hem fıkıh hem rivâyet konusunda Medinelilere haklı birtakım eleştiriler yöneltmiştir. Ancak bu tenkitler sünnete muhalefet olarak değil fikhî eksiklik olarak kabul edilmelidir. Zira namazda kıraat ya da sehiv secdesi meselelerinde görüldüğü gibi İmâm Mâlik'in eleştirilme sebebi onun rivâyetlerle amel etme hassasiyetidir ki aslında bu durum bir tenkit sebebi değildir. Namazda otururken ayakların alacağı şekil konusunda İmâm Mâlik'in yapmış olduğu ise rivâyetler arası tercihtir.

Sonuç olarak Hanefilerin fıkıh faaliyetinde bulunurken ele aldığı detayları bilmeyen Medineliler onları hadise muhalefet etmekle suçlarken aynı duruma Hanefiler de düşmüştür. İmâm Muhammed'in kimi zaman Medinelilerin bütün kavillerini görmemiş kimi zaman da bu görüşlerin neden rivâyetlerin zâhirine aykırı olduğunu öğrenmemiş olması ihtimal dahilindedir. Ancak İmâm Muhammed karşıt delilleri tamamıyla bildiği hâlde Medinelileri hadislere gereken hassasiyeti göstermemekle eleştirmiş de olabilir. Zira incelememiz neticesinde görmekteyiz ki Medineliler de Hanefiler gibi rivâyetten dirayete geçmeleri sebebiyle farklı görüşlere sahip olmuşlar ve bu durum da hadisin hemen terki ya da kendi rivâyet ettikleri hadisle amel etmeme olarak anlaşılmıştır.

Kaynakça

- Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsülhak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî. *Avnî'l- ma'bûd* şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd maa şerhi'l-Hâfız Şem-süddîn İbn Kayyim el- Cevzîyye. 14 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye 1990.
- Bâcî, Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tücebî. *el-Müntekâ*. 7 Cilt. Mısır: Matbaâtü's-Sa'âde, 1914.
- Bayır, Şehadet Sena. *Muhammed eş-Şeybânî'nin el-Hücce Adlı Eserinde Mâlikî Mezhebine Atfedilen Görüşlerin Tahkiki (İbadetler Bölümü Örneği)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Basım, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır. 9 Cilt. b.y.: Dârü Tavkî'n-Necât, 1422/2001.
- Cündî, Ziyâüddîn Ebû'l-Mevedde (Ebû's-Safâ, Ebû'z-Ziyâ) Halîl b. İshâk b. Mûsâ. *Muhtasaru Halîl. Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 2005.*
- Doğanay, Ramazan. "Hadise Yaklaşımları Açısından Şeybânî'nin Ebû Hanîfe'ye Muhalefetinin Değerlendirilmesi: el-Asl Özelinde". *Dergia-bant 10 / 2* (Kasım 2022): 490-513.
- Doğanay, Ramazan. "Bir Fakîh Olarak Şeybânî'nin Hadisçiliği: el-Hücce 'alâ ehli'l-Medîne Adlı Eseri Özelinde". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 31 / 2* (Aralık 2022): 463-492.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen. nşr. Mervân Da'bul. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1436/2010.*
- Ebû Hanîfe, Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh. *Risâletü Ebî Hanîfe ilâ Osmân el-Bettî 'âlimi ehli'l-Basrâ. (İmâm-ı A'zam'ın Beş Eseri İçinde)* çev. Mustafa Öz. İstanbul: İFAV Yayınları, 2017.
- Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî. *er-Red'alâ siyeri'l-Evzâi*. thk. Ebû'l-Vefâ el-Afgânî. Haydarâbâd: Lecnetü İhyâi'l-Meârif en-Nu'mâniyye, 1357/1938.
- Ahmed Emin, Ahmed Emîn b. İbrâhîm et-Tabbâh. *Duha'l-İslâm. Kâhire: Müessesetü'l-Hindâvi, 2012.*
- Hassan, Ahmed. *İslam Hukukunun Doğuşu ve Gelişimi*. çev. Ali Hakan Çavuşoğlu– Hüseyin Esen. İstanbul: İz Yayıncılık, 1999.
- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Hattâbî el-Büstî. *Meâlimü's-Sünen. Halep: el-Matbaâtü'l-İlmiyye, 1932.*
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdülber en-Nemerî. *el-İstizkâr*. thk. Sâlim Muhammed Atâ, Muhammed Alî Muavvaz. 9 Cilt. Beyrut: Dârü Kuteybe, 1421/2000.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdülber en-Nemerî. *et-Temhîd li mâ fi'l-Muvatta mine'l-meânî ve'l-esânîd*. thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî-Muhammed Abdülkebîr el-Bekrî. 24 Cilt. Mağrib: Vizâratü'l-Evkâf, 1976.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdülber en-Nemerî. *Câmiu beyâni'l-ilm ve fadlih*. thk. Ebû'l-İşbal ez-Züheyrî. 2 Cilt. Suud: Dârü İbnü'l-Cevzî, 2. Basım, 1994.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdülber en-Nemerî. *el-Kâfî fi fikhi ehli'l-Medîne*. 2 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Riyâd, 1980.
- İbn Asâkir, Ebû Muhammed Bahâüddîn el-Kâsım b. Alî b. el-Hasen ed-Dımaşkı. *İrşâdüs-sâlik ila eşrefi'l-mesâlik fi fikhi'l-İmâm-ı Mâlik*. 2 Cilt. Riyâd: Advâü's-Selef, 1954.
- İbnü'l-Cellâb, Ebû'l-Kâsım Ubeydullâh b. Hüseyin b. Hasen b. el-Cellâb el-Basrî. *et-Tefrî fi fikhi İmâm Mâlik*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübîl-İlmiyye, 2007.
- İbn Ebî Hâtım er-Râzî. *Adâbu's-Şâfiî ve menâkıbuhu*. Beyrut: Dârü'l-Kütübîl-İlmiyye, 2003.
- İbn Ebû Zeyd, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ebî Zeyd Abdîrrahmân el-Kayrevânî en-Nefzî. *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât 'alâ mâ fi'l-Müdevvene min gayrihâ mine'l-ümmehât min mesâ'ili Mâlik ve aşâbih*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1999.
- İbn Ferhûn, Ebû'l-Vefâ (Ebû İshâk) Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî. *ed-Dîbâcû'l-müzheb fi ma'rifeti a'yânî 'ulemâ'i'l-mezheb*. nşr. Muhammed el-Ahmedî Ebu'n-Nûr. Kâhire: Mektebetü Dâri't-Türâs, 1972.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tevâli'te'sis li-meâlî Muhammed b. İdrîs*. thk. Ebû'l-Fidâ Abdullah Kâdî. Beyrut: Dârü'l-Kütübîl-İlmiyye, 1986.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- İbnü'l-Kâsım. *Mecâlisü İbni'l-Kâsım elletî seele anhâ* Mâlik. thk. Mustafa Baho. b.y.: Dârü Fellâh, ts.
- İbnü'l-Mulakkîn, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî. *el-İ'lâm bi fevâidi Umdeti'l-Ahkâm*. thk. Abdulazîz b. Ahmed. 11 Cilt. Suud: Dârü'l-Âsime, 1997.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî. (ö. 520/1126) *el-Beyân ve't-tahsîl*. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1988.

- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. (ö. 595/1198) Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid. 4 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 2004.*
- Kâdi Abdülvehhâb, Ebü Muhammed Abdülvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî.*
- Uyûnu'l-mesâil. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 2009.*
- Kâdi İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l- mesâlik li-ma'rifet-i a'lâmi mezhebi Mâlik. 8 Cilt. Mağrib: y.y., 1965.*
- Karagözoğlu, İsmail, Erdoğan, Tunahan. "İmam Muhammed Eş-Şeybânî'nin Hadisçiliği ve El-Âsâr İsimli Eserinin Önemi". Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3 / 1 (Haziran 2022): 56-77.*
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm b. Muhammed Emînillâh es-Sihâlevî. et-Ta'likü'l-Mümecced alâ Muvatta Muhammed (Muvatta ile birlikte). 3 Cilt. Şam: Dârü'l-Kalem, 1991.*
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm b. Muhammed Emînillâh es-Sihâlevî. er-Ref' ve't-tekmîl fi'l-cerh ve't-ta'dîl. thk. Abdulfettâh Ebü Gudde. Kâhire: Dârü'l-İslâm, 2000.*
- Mâlik b. Enes, Ebü Abdillâh b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî. el-Muvatta'. thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî. Abu Dabi: Müessesetü Zâyd b. Sultân, 2004.*
- Mâlik b. Enes, Ebü Abdillâh b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî. Muvatta Mâlik bi rivâyeti Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî. thk. Abdülvehhâb Abdullatif. Medine: Mektebetü'l-İlmiyye, ts.*
- Mâzerî Ebü Abdillâh Muhammed b. Alî b. Ömer et-Temîmî es-Sıkkî el-Mâzerî. Şerhu't-Telkîn. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 2008.*
- Mubârekpûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm. Tuhfetü'l-Ahvezî bi şerhi Câmi'i't-Tirmizî. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.*
- Mûsâ, Muhammed Yusuf. "İmâm Mâlik ile Leys b. Sa'd Arasındaki İhtilaf ve Yazışma". çev. Abdulkâdir Şener. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 16/1 (1968), 131-154.*
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. el-Câmi'u's-sahih. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.*
- Nevevî, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Murrî. el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.*
- Özafşar, Mehmet Emin. Hadisi Yeniden Düşünmek –Fikhî Hadisler Bağlamında Bir İnceleme. Ankara: Otto Yayınları, 4. Basım, 2017.*
- Özkan, Halit. Hicri İlk İki Asırda Farklı Şehirlerde Amel Telakkisi Oluşumunda Sünnet ve Hadisin Yeri. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.*
- Özüdoğru, Bekir. Rivâyetlerin Hz. Peygamber'e Aidiyetini Tespitte Amel Olgusu. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2018.*
- Özşenel, Mehmet. İlk dönem Hadis-Re'y tartışmaları Şeybânî Örneği. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.*
- Sahnûn, Ebü Saîd Abdusselâm b. Saîd et-Tenühî. el-Müdevvene Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.*
- Serahsî, Ebü Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. Şerhu Siyeri'l- Kebîr. 5 Cilt. Kâhire: Şirketü's-Şarkıyyât, 1971.*
- Sibâî, Mustafa es-Sibâî. es-Sünnetü ve mekânethâ fi teşrî'il-İslâmî. b.y.: Dârü'l-Varrâk, ts.*
- Şahin, Sami. Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî'nin Hadis Kültüründeki Yeri, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.*
- Şeybânî, Ebü Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad. el-Hucce 'alâ ehli'l-Medîne. thk. Mehdî Hasen Keylânî. 4 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 3. Basım, 1983.*
- Tahâvî, Ebü Ca'fer Ahmed b. Muhammed. Şerhu Meâni'l-Âsâr. thk. Muhammed Zührî en-Neccâr-Muhammed Seyyid Câd. 5 Cilt. Medine: Âlemü'l-Kütüb, 1994.*
- Zehebî, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî. Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm. thk. Beşşâr Avvâd. 15 Cilt. b.y.: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 2003.*
- Zürkânî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Abdülbâkî b. Yûsuf. Şerhu'z-Zürkânî ala Muvatta-i İmâm Mâlik. 3 Cilt. Kâhire: Mektebetü's-Sekâfiyyeti'd-Dîniyye, 2003.*
- Zürük, Şihâbuddin Ebü'l-Abbâs Muhammed el-Fâsî. Şerhu'z-Zürük alâ metni'r-Risâle. Beyrut: Dârü'l-Kütübil'l-İlmiyye, 2006.*

EXTENDED ABSTRACT

Because it is the second source of Islamic sciences, Studies on understanding the narrations transmitted from the Prophet continue from the past to the present. In order to shape religious life, The Prophet had a lively idea of law, such as the interest of the society or the idea of maslahah, instead of just adhering to the law. At this point, two literalist and maslahadist tendencies emerged among the Companions. Even when the Prophet was alive, traces of the aforementioned tendencies were observed. In accordance with its universal aspect, literalist thought defended the principles of religion against changing society and time, while maslahadist thought served to build a society based on the Qur'an and Sunnah. However, these two tendencies are not completely separated from each other as seen in the general social areas. Although it is known that there are two different groups with the names of Ra'y and the people of hadith, together with the elements of time and space, this classification consists of a generalization. Because the study we have discussed is based on the views of the people of Madinah, who are known as the people of hadith, and the Hanafis, who are known as the people of Ra'y, especially with the thought of Imâm Mâlik, and the views of Imâm Muhammad. There is an ongoing rivalry between Ra'y and the people of hadith in particular for these two groups. Generally, the people of hadith express that the people of rey are engaged in fiqh activities against the narrations. The prevalence of different ethnic groups in the Iraqi region, where Ra'y thought is active, also negatively affected the people of Ra'y, and their activities were perceived as a kind of opposition to narration.

At this point, Imâm Muhammad, whose teachers were criticized, was in Medina with the people of hadith and transmitted the Muwatta, the work of Imâm Mâlik. In this work, he also explained his own views after transferring the narrations. In addition, in his detached work *al-Hucce 'alâ ahli'l-Medina*, in which he criticized the people of Madinah, Imâm Muhammad stated that his thoughts were based on narration. In the work, accusations were made as the people of Medina, especially Imâm Mâlik's ignorance or not giving due importance to the narrations. Expressing the similar criticisms made by the people of hadith to the members of the Hanafi sect, Imâm Muhammad collected the knowledge he gained during his time in Medina in his works. However, as with the criticism of the people of Hadith, the criticisms of the Hanafis are open to discussion. From this point of view, in order to make a correct determination, the views of the people of Madinah should be researched from their own sources, not only from the works of Imâm Muhammad or Hanafis. There are rumors that Imâm Mâlik and the people of Madinah, whom he criticizes for resorting to Re or ignoring the narrations, have different views. However, this is possible for every scholar who makes fiqh with narrations. Therefore, it is quite natural to convey more than one view on a certain issue from the people of Madinah and Imâm Mâlik. Because, reaching new narrations or having different views with the change of time, such as social interest, is a situation seen among Hanafis. For this reason, it cannot be accepted as anti-reporting that a person engaged in ijti had has different views over time. However, as seen in certain issues, going beyond the apparent meaning of the narrations means revealing many opinions, which Imâm Muhammad has rightly criticized at these points. However, in many other issues, the claim of opposing the sunnah of Imâm Muhammad about the people of Medina is not appropriate. However, it is at the center of the objection that the people of Madinah are not as talented as themselves in matters of fiqh, in particular Imâm Mâlik. The accusations made about the subject such as not knowing the fiqh, abrogation, famous opinion or the deeds of the jurists are some examples that Imâm Muhammad expressed in this direction. The narration of the different views of the people of Madinah also supports these objections on fiqh. However, the objections made about opposing the sunnah or not using the narrations are an extremely heavy claim. The fact that the issue, which is sometimes considered as a narration or evidence that Imâm Muhammad did not reach, has caused such claims to be made. As a result, it is seen that the fiqh activities of Hanafis are against sunnah, and Imâm Mâlik and the people of Madinah are exposed to similar objections.